

आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम तयारीका सम्बन्धमा सरकारले समेट्ने पने विषयहरु क्यान महासंघ बाट सुझाव :

१. सूचना र प्रविधिको क्षेत्रलाई उद्योगकारुपमा विकास गर्न पर्ने भनेर सम्बोधन भएको छैन, त्यस तर्फ ध्यान जानु जरुरी र छ । सूचना प्रविधिको क्षेत्राट ६७.८ अर्ब आम्दानी भएको छ । देशको आयमा नजी क्षेत्रले सफ्टवेयर र सर्भिस निर्यात गरेबापत यती ठुलो मात्रामा सहयोग गरेको छ । यसलाई आईटी इन्डस्ट्रीको रुपमा सम्बोधन गर्नुपर्ने थियो । यसलाई सुविधा हरु दियमा यो भन्दा बढी मात्रामा आम्दानी गर्न सकिन्छ, जस्ते कृषिमा दिने लोन जुन सुविधामा दियको हुन्छ, नेपालमा उद्योग स्थापनामा दियको सुविधाहरु यस्तो प्रकारको काम अब आउने दिनमा हुनु पर्छ ।

२. नेपालको सूचना र प्रविधि क्षेत्रमा करि ६८ अर्ब सेवा निर्यात गरिरहदा नेपालीको क्षमता विदेशमा उपयोग हुन् बाध्य छ । नेपालको नजी क्षेत्रले लामो समय देखी फड्को मार्दै आइरहेको छ तर देशले भने चिन्न सकेको छैन । फलस्वरूप नेपाली सफ्टवेयरहरु रिप्लेस भई रहेको छन । नेपाली उत्पादनलाई सरकारको तर्फबाट नै प्रयोगको लागी पहल हुनु पर्छ जसले गर्दा हाम्रो अर्थ तन्त्र बलियो हुन्छ र हामीले प्रयोग गरेको सफ्टवेयरहरु विदेशमा पनी बेचन सकिन्छ, जसले गर्दा विदेशी मुद्रा भित्रिन्छ र रोजगारीहरु पनी बढ्ने छ ।

३. हरेक प्रदेशमा एउटा फिनिसिड स्कूलको स्थापना हुनु पर्छ यसले आइटी पढेर सकेपछि आईटी इन्डस्ट्रीलाई कस्तो खाल को विज्ञको आबस्यक छ सो सम्बन्धि जानकारी लियर त्यस स्कूलमा पढाई हुन्छ, जसले गर्दा जनशक्तिहरु नेपालमे काम गर्न सक्छ र आईटी इन्डस्ट्रीलाई चायको जनशक्ति उपलब्ध हुन्छ ।

४. जीआईडीसी (न्क्ष्मन्त्र) को कतिपय लाइसेन्स एक्सपायर हुन लागेको छ । त्यसमा ठोस फ्रेमवर्क(गाइड लाइन) हरु छैन यो सम्बन्धमा गाईड लाईन हरु बनाउनु पर्छ ।

५. सुरक्षाको रेस्पन्स टीम खडा गरेको छैन, जसका कारण धेरै साइबर आक्रमण दिन प्रती दिन घट्ने क्रम बढी छ। यस विषयमा सरकारले कुनै ठोस कदम (लगानी) चाल्न सकेको सकेको छैन यसमा पनी आउने दिनमा काम हुनु पर्छ ।

६. टेक्नोलोजी प्लेटफर्मबाट कुनै तयार गरिएको कन्टेन्ट बाट प्रभावित भएर कन्टेन्ट रेगुलेट गर्नुको सट्टा प्रविधिलाई नै बन्द गरीएको छ, यस्तोमा नियमन लगाउनु पर्छ, प्रविधिलाई बन्द गर्नु हुन् ।

७. सूचना प्रविधि पढ्ने विधायर्थीलाई सरकार बाट छात्रवृतीको कार्यक्रम आउनु पर्छ ।

८. इन्जिनियर काउन्सिल, मेडिकल काउन्सिल जस्तै नेसनल आइसिटी काउन्सिलको स्थापना हुनु पर्छ जसले गर्दा आइसीटीका इन्जिनियरहरु कती छ भने कुनै डेटा छैन हाम्रो देशमा कस्तो खालको आइसीटीमा जनशक्ति छ त्यसको जानकारी पनी हुन्छ ।

९. भन्सारको कर मुल्य समय अनुकूल परिमाजन गर्नु पर्यो पर्ने देखिन्छ ।

१०. सरकारको डाटा सेन्टरको व्यवस्थापन कम्जोर छ। डाटा सेन्टरमा 'रिडन्डेन्सी' हुनुपर्ने हो। काठमाडौंको डाटा सेन्टरमा समस्या आउँदा अर्को हेटौंडाको डाटा सेन्टरले अटोमेटिकरूपमा काम गर्नुपर्ने हुन्छ। डाटा सेन्टरमा समस्या आउँदा इमिग्रेसनमा २/३ घण्टा लाइनमा बस्नुपरेको अवस्था पटकपटक आइरहेको छ। यसले धेरै दुःखी बनाउँ नै साथै विदेशी पर्यटकहरूको अगाडि हाम्रो अवस्था हेर्दा लाज मर्दो हुन्छ । जस्तो धेरै जसो बाहिरको सेवा दिनेहरु कहिलै बन्द भएको सुनिँदैन नि, त्यस्तै हाम्रो डाटा सेन्टर पनि २४ सै घण्टा चलेको हुनुपर्छ। काठमाडौंको डाटा सेन्टरमा समस्या आयो भने हेटौंडाको डाटा सेन्टरबाट अटोमेटिक सेवा दिनुपर्ने व्यवस्था हुनुपर्छ।

११. नेपाल सरकारले 'सूचना प्रविधि प्रणाली व्यवस्थापन तथा सञ्चालन निर्देशिका २०७२' जारी गर्यो। सो निर्देशिकाले विद्युतीय माध्यमबाट सरकारी कार्य सञ्चालन तथा सेवा प्रवाह सूचना प्रविधि प्रणालीहरूको अन्तरसञ्चालन हुने व्यवस्था र आवश्यक व्यवस्था गर्न सहयोग पुर्याउने लक्ष्य राखेको थियो। तर सोअनुसार कार्यान्वयन भएको पाइँदैन।

१२. राष्ट्रिय परिचयपत्र होस वा लाइसेन्स तथा पासपोर्टमा हाम्रो आफ्नो नियन्त्रण छैन। देश बाहिरको जनशक्तिमा नै भरपर्नु परेको छ। त्यसैले अब इन्टरप्राइज सोलुसनमा जानुपर्ने देखिएको छ। यस्ता काममा नेपाली जनशक्ति नै सहभागी गराउन पाए धेरै कुरामा सहज हुन्छ। नेपाली जनशक्ति प्रयोगमा ल्याउँदा एक त उनीहरूले रोजगारी पाउँछन्, अर्को समस्या आएको अवस्थामा तत्काल समाधान गर्न सकिन्छ। नेपाली जनशक्ति सफ्टवेयर विकास, डिजाइन, अध्ययन तथा सपोर्टमा सहभागी गराउन सकिन्छ। यसका लागि सरकारी इन्जिनियर नै हुनुपर्छ भन्ने जरुरी छैन, निजी क्षेत्रबाट उत्कृष्ट जो कोहीलाई पनि छान्न सकिन्छ। अहिले लाइसेन्समा समस्या आयो भने मद्रास सेक्युरिटी प्रिन्टिडसम्म पुग्नपर्ने अवस्था छ। जसले गर्दा समस्याको समाधान तत्काल गर्न असम्भव हुन्छ। सरकारले ल्याएको नागरिक निहित सेवालाई मध्यनजर गरेर बनाउँदा उपयुक्त हुन्छ। त्यसो त नागरिकहरू वा सेवाग्राही अशिक्षित हुँदा तथा साक्षर वा शिक्षितहरूको पनि प्रविधिमा पहुँच नहने समस्याले गर्दा अटोमेशन लागू गर्दा विभिन्न समस्या आएको छ। प्रविधिको प्रयोग गर्न नजान्दा गोपनीयता भंग हुने, सूचनाको चोरी हुने, प्रविधिमाथि निर्भरता बढेर सिर्जनशीलता हराउने डर पनि हुन्छ। यहाँको जनशक्तिहरु प्रयोग गरी नागरिकलाई पनी हामी साक्षरता गराउन सकिन्छ अहिले नेपालमा मा हेर्ने हो भने आईआरडी सर्वोच्च अदालतले दियको सेवा हरु जहाँ

बसेर पनी काम गर्न सकिन्छ, यस्तो उदाहरणहरु नेपालमा छ, अरुपनी सेवा हरु मा हामी काम गर्न सक्छौं यसमा पनी योजना हरु आउनु पर्छ ।

१३. नेपालमा हरेक वर्ष आठ हजार देखि दश हजार सूचना प्रविधि क्षेत्रमा ग्याजुएट हुन्छन्। नेपालबाट वर्षमा करिब ६७ अर्ब रुपैयाँको सफ्टवेयर निर्यात भएको छ। हामीसँग दक्ष जनशक्तिको कमी छैन। तर ती जनशक्तिलाई कसरी काम लगाउन वा व्यवस्थापनमा समस्या छ। बाहिरको काम दोब्बर तलबमा गरिरहँदा आधा तलब लिएर यहाँको काम गर्न चाहँदैनन्। बाहिर देशमा दक्ष जनशक्ति चिनेर तथा उसको दक्षता केमा छ, त्यो पत्ता लगाएर सम्बन्धित क्षेत्रको विशेषज्ञ बन्ने गरी काम दिएको हुन्छ। तर यहाँ त्यस्तो अवसर छैन। एउटा व्यक्तिले धेरै प्रकारको काम गर्दा कुनै पनि क्षेत्रको विज्ञ बन्न सक्दैन। जस्तो कि कसैको डाटा सुरक्षा वा पाइथन प्रोग्राममा विज्ञता छ भने त्यही आधारमा काम दिनुपर्छ। तर नेपालमा भने कुनै पनि क्षेत्रमा विज्ञ नै उपलब्ध नहुने अवस्था छ। आईआरडी र सर्वोच्च अदालत एउटाले स्थानीय विज्ञलाई राखेकाले त्यस्तो समस्या देखिएको छैन। तर सरकारले आफ्नो जनशक्तिलाई प्रयोगमा ल्याउन प्रयास नै गरेको देखिँदैन। यसमा सरकारको ध्यान जानु पर्छ र कामहरु हुनु पर्छ ।

१४. सूचना प्रविधिको नयाँ अवधारणा कार्यान्वयनमा ल्याउन बजेटले पनि भूमिका त खेल्छ, तर सबैभन्दा महत्वपूर्ण पक्ष नै काम गर्ने जनशक्ति हो। सरकारले कार्यान्वयनका लागि एउटा टिम बनाउनु आवश्यक छ। डिजिटल हेल्थ वा अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डको अध्ययन गर्नुपर्छ। अध्ययनमा पनि हामी चुकिरहेका हुन्छौं। हामी नेपालीको गहन अध्ययन नै नगरी काम सुरु गर्ने बानीले प्रायः असफल हुन्छौं। कुनै योजना अघि सारेपछि, कार्यान्वयन र नियमनको मेकानिजम चाहियो। साथै, त्यसका लागि डेडिकेटेड जनशक्ति आवश्यक हुन्छ। यसमा पनी आउने बर्षमा सरकारले ध्यान दिनु पर्ने छ ।

१५. नेपालमा अटोमेसन गर्ने भन्नेमा नै स्पष्ट नभएको अवस्था छ। यहाँको आवश्यकता तथा समस्याको बारेमा गहन अध्ययनको कमी रहेको कारण यस्तो अवस्था आएको हो। त्यसैले अटोमेसन केको गर्ने? जस्तै; अमुक सेवा, बिजनेस भ्यालु वा सर्भिस भ्यालुका लागि गर्ने निश्चित हुनुपर्छ र त्यसको गहन अध्ययन गर्नुपर्छ। जनशक्तिको छनोट अटोमेसनको अर्को चुनौती हो। बजेट, वातावरणीय कुरा, माइग्रेसन, समय तथा अपग्रेड गर्नेलगायत कुराको योजना बनाएर अघि बढ्नु आवश्यक हुन्छ। यस्ता कुराहरुमा गहन छलफल हुनु पर्छ, अनि देशलाई अटोमेसनमा लानु पर्छ, ई कुराहरुमा बढी मात्रामा ध्यान दिनु जरुरी छ ।

१६. सार्वजनिक सेवाहरु डिजिटलाइजेसन हुँदै जाँदा नागरिकले सुशासनको प्रत्याभूति गर्दै जाने कुरा निश्चित भए पनि सरकारी, गैरसरकारी र व्यक्तिगत डाटाको सुरक्षा सबै राष्ट्रको चासो र चिन्ताको विषय भएको छ अहिले। नेपालमा डाटाको सुरक्षा र गोपनीयतासम्बन्धी स्पष्ट कानून नहुँदा नागरिकमा डर पैदा भएको छ। नागरिकमा डाटा चोरी हुने र हराउने चिन्ता छ। हालसम्म डाटा प्राइभेसी र सेक्युरिटीलाई पनि सरकारले राम्रोसँग सम्बोधन गर्न सकेको अवस्था छैन। अहिले समग्र आईटी क्षेत्रलाई नियमन गर्ने सूचना प्रविधि विधेयक विचाराधीन अवस्थामा छ। साइबर सुरक्षा नीति अझै पास भएको छैन । साइबर सुरक्षा विधेयकको मस्यौदा भने तयार भएको छ। ई कुराहरुलाई प्रथमिकतामा राखेर काम हुनु पर्छ, नीति हरु बनाउनमा ढिलो गर्नु हुन् नीति बनीसकेपछि समय अनुकूल संसोधन गरि राखनु पर्छ।

१७. डिजिटल नेपालको अवधारना मा जादा एउटा कोठामा बसेर मोबाइल वा ल्यापटपबाट काम गर्न सकियोस्, पासपोर्टदेखि लाइसेन्ससम्मको काम घरमै बसेर गर्न सकियोस् र बिचौलिया भनेको डिजिटल मिडिया मात्र होस्। कुनै पनि सरकारी कामका लागि कार्यालय सकेसम्म पुग्न नै नपरोस्। प्रत्येक नेपालीको 'युनिक आइडेन्टिफिकेसन नम्बर' होस् जसको आधारमा राज्यले दिने सेवा मोबाइल एप्लिकेसन प्रयोग गरेर लिन सकियोस्। यस्तो अवस्थामा मात्र हामी डिजिटल नेपाल भनेर भुभन सक्छौं यसमा पनी काम गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

१८. नेपालका अधिकांश सरकारी कार्यालयहरूले एउटै प्रकृतिका सफ्टवेयरका लागि वर्षेनि बजेट छुट्याइरहेको देखिन्छ। यसो गर्नुको सट्टा कुनै निजी क्षेत्रको एउटा कम्पनीलाई जिम्मा दिएर गुणस्तरीय तथा सुरक्षित र समयअनुसार अपग्रेड गर्न मिल्ने गरी सफ्टवेयर बनाउन दिनु उपयुक्त हुन्छ। यसो गर्दा एकातिर खर्च कम लाग्छ भने अर्कोतिर हरेक कार्यालयमा एउटै सफ्टवेयर प्रयोग हुँदा काममा एकरूपता आउँछ।

१९. राज्यले निजी क्षेत्रलाई सूचना प्रविधिको क्षेत्रमा लगानीका लागि प्रोत्साहन गर्न सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने देखिन्छ। साथै, विद्युतीय शासनको समग्र समन्वय, सहजीकरण तथा प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकायहरूको संस्थागत क्षमता विकास गर्नु आवश्यक छ। सार्वजनिक सेवामा रहेका जनशक्तिलाई नयाँनयाँ प्रविधिबारे अभ्यस्त गराउन तालिमहरू दिइरहनुपर्छ।

२०. अटोमेसनले कार्य सम्पादनमा मात्र नभई समग्र निर्णय प्रणालीमै पारदर्शिता र चुस्तता ल्याउँछ। कुनै निर्णयमा डकुमेन्ट कहाँ पुग्यो, कसले के-गयो तथा ढिलाइ किन भइरहेको छ भन्नेबारे सजिलै थाहा पाउन सकिन्छ। त्यस्तै, प्रणालीमा जोडिएपछि एउटा सरकारी विभाग वा निकायबाट अर्कोमा चिठी, सूचना वा टिप्पणी पठाउन कागज डुलाइरहनु पर्दैन, त्यो

काम सफटवेयरबाटै गर्न सकिन्छ। यो कामको पहल आउने दिनमा हुनु पर्ने देखिन्छ र गर्न पनी सकिन्छ ।

२१. त्यसैगरी चिठीपत्रको दर्ता चलानी, विद्युतीय हाजिरी, बिदा र काज स्वीकृत गर्ने त्यस्तै जिन्सी व्यवस्थापन, कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन, नियुक्ति सरुवालगायत पनि विद्युतीय प्रणालीबाट गर्न सकिने हुँदा सहज हुन्छ। एक पटक बुझाएको कागजात फेरि कहिले पनि बोकेर कार्यालय पुग्नुपर्ने न होस् । आगामी दिनमा प्रत्येक नागरिकको बायोमेट्रिक पहिचान समेत एक केन्द्रिकृत प्रणालीमा रेकर्ड गरी अन्य दस्तावेजहरूको एक डाटाबेस बनाउनुपर्छ र आवश्यक परेका बेलामा उसको प्रोफाइल वा जानकारीहरू एक क्लिकमै हेर्न सकिने व्यवस्था हुनुपर्छ।

२२. पूर्वाधारको विकासका लागि सरकारले नीति बनाएर निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्न सक्छ भने जनशक्ति विकासमा पनि त्यस्तै सहकार्य हुन सक्छ। अहिले पनि सूचना प्रविधिका क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने अधिकांश जनशक्ति निजी क्षेत्रबाटै उत्पादन भइरहेका छन्। जनशक्तिहरूलाई बाहिर जानु बाट कसरी रोकन सकिन्छ यस्ता विषयमा गहन छलफल हुनु पर्छ हाम्रो जनशक्ति विदेशको काम गर्न सकिन्छ तर देश भित्र विश्वासको बातावरण बनाउन गाह्रो छ यसले देश बन्छ भने अर्थ तन्त्र पनी बल्यो हुन्छ ।

२३. सरकारले गर्नेपर्ने कार्य भनेको प्रविधि हस्तान्तरणमा सहयोग गर्नु हो। सूचना प्रवाह, भण्डारण तथा प्रयोगमा विकास भएका नयाँ प्रविधिको हस्तान्तरणमा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्ने नीति सरकारले लिनुपर्छ। त्यस दिशामा उल्लेखनीय प्रगति गर्नका लागि सूचना प्रविधिका क्षेत्रमा विदेशी लगानी आकर्षित गर्नु महत्वपूर्ण हुन आउँछ।

२४. डिजिटलाइसेसनको भरपूर उपयोग गरेर भन्सार नाकाहरूलाई 'आइल्यान्ड अफ एक्सलेन्स' (उत्कृष्टताको टापु)कै रूपमा अघि बढाउनुपर्ने हुन्छ।

Prepared By Chiranjibi Adhikari, Cybersecurity Expert & General Secretary at Federation of Computer Association Nepal